-Geoffrey K. Payne, "Ev Kurmak: Mehmet Ali ve Ankara'nın Büyümesi", Çev. Bülent Duru, Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, 279-290.

Ev Kurmak: Mehmet Ali ve Ankara'nın Büyümesi[1]

Geoffrey Payne[*]

Çev. Bülent Duru

Mehmet Ali, 1966'da evlendikten hemen sonra Çorum'daki köyünden ayrılıp, Ankara'ya geldiğinde, kentin nüfusu yaklaşık 1,2 milyondu. Bugün nüfusu üç kat daha büyük olan kent, küçük bir yönetsel kasabadan önemli bir metropolitan merkeze doğru kökten bir değişim geçirmiştir. Mehmet Ali, ailesi ve çocukları gibi insanlar o sıkıntılı günlerin sorunlarıyla nasıl başa çıkıyorlardı? Onların deneyimlerinden, kentsel büyüme süreci, Ankara'nın kentsel politikası ve hızlı nüfus artışını karşılamaya yetecek geniş kaynakları olmayan diğer kentler için hangi dersleri çıkarabiliriz?

Mehmet Ali köyünde bir kızla evlendiğinde ailesinin yanına yerleşti. Babasının hali vakti yerindeydi, birçok komşusundan daha çok arazisi vardı; ancak altı oğlu bulunuyordu ve çocuklarının evlenip kendi evlerini kurmak istediklerinde bunun yeterli olmayacağının farkındaydı. Çocuklar büyüdüğünde, bir miktar araziyi dört çocuğun kente yerleşmeleri için sattı, geri kalanı da daha az eğitim almış iki çocuğa bıraktı.

Arazi kıtlığı yoktu, yine de insanların kente göç etmeleri için tek nedendi. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi, soğuk ve dondurucu geçen kışlar, yakıcı ve kurak geçen yazlarla köy yaşamı çok güçtü. Arazi eğimliydi, altı kilometre ötedeki dereden getirilen suyla sulanabilen yerler dışında toprak kıraçtı. Su, köylülerin devletten aldıkları araç-gereci kullanarak yaptıkları bir boru hattından geliyordu; bu bile, çok küçük parsellere bölünmüş olan sulanabilen alanlardaki yaşamı kolaylaştırmıyordu, buğday ekimi yapılan araziler bu yüzden çok küçüktü.

Gündelik yaşamı tehdit eden bir başka şey de talancı korkusuydu. Kış günlerinde, kurtlar açlıktan çiftlik hayvanlarına ya da komşu köylere saldırabiliyor ve yılın herhangi bir zamanında, özellikle de hasat döneminde, eşkıya tehlikesi bulunuyordu. Köy muhtarı her iki tehlikeye karşı arazileri ve evleri korumak için iki korucuya başvurmuştu.

Ancak bu dış tehditler, köylüler arasındaki anlaşmazlıklar kadar da huzuru bozmuyordu. Bunun, birbiriyle bağlantılı iki nedeni bulunmaktaydı. İlki, denetimin eksikliğinden kaynaklanan arazi sahipliği üzerindeki mülkiyet tartışmalarından, ikincisi ise zamanla toprak parsellerinin sürekli olarak küçük parçalara ayrılmasından kaynaklanıyordu. Pek çok çekişme,

[1] Bu yazı, 1974'de Ruşen Keleş'in aktif biçimde danışman olarak katıldığı bir araştırmaya dayanmaktadır. Yazar, Mehmet Ali ve ailesiyle 30 yıldan uzun süreden beri iyi dost olmuştur.

[*] Şehir Plancısı

taraflardan birinin öldürülmesi ve kalanların intikamın peşini sürmesiyle ortaya çıkan kan davası ile sonuçlanıyordu. 1970'de bu tür anlaşmazlıklar sonucu çok sayıda kişi öldürülmüştü.

Dinsel farklılıklar çatışmaların bir başka kaynağıydı. 1960'ların ortalarına kadar köyde yaklaşık 700 Alevi bulunmaktaydı. Alevilerle 1000 kadar Hanefi arasında bir çatışma başladığında şiddet yeniden baş gösterdi. Her iki taraftan çok sayıda kişi öldürüldü, ancak Aleviler yenilip köyü terk ettiler. Bu olaylardan sonra durumu düzeltmek için bir girişimde bulunuldu. Devlet yeni bir okul inşa etti ve sulama hattından temiz su almak için düzenli aralıklarla depolar yaptırıldı. Bu dönemin önemli bir olayı da, 1970'de tarım ve yerleşim amacıyla kullanılan toprakların resmi olarak kayıt altına alınmasıydı. Mülkiyet durumuna ilişkin belgeler, köy muhtarı ve yakın kentteki dört kamu görevlisi tarafından imzalanıyordu; ancak bu durum anlaşmazlıkları daha da artırmaktaydı.

Bu anlatılanlar, Mehmet Ali'nin 1966'da Ankara'ya yerleşmek için terk ettiği köyüne ilişkindi. Daha önceden Ankara'ya bu köyden pek çok aile göç etmiş olduğu için birkaç tanıdığı vardı; Mehmet Ali bunlar sayesinde çok geçmeden, Dikmen'de, Ankara'nın güneyinde (Bkz. Şekil 1) yeni yeni gelişmekte olan bir gecekondu[2] mahallesinde kiralık bir ev buldu. Arkadaşları da, kentin üniversitelerinden birinde temizlik görevlisi olarak işe alınmasına yardımcı oldu. Mehmet Ali işe girer girmez hemen ev aramaya başladı ve sonunda bir spekülatörden metrekaresi 2,5 Liraya bir kamu arazisi satın aldı. 450 metrekarelik arsaya 1.000[3] Liranın üstünde bir para ödemişti; arkadaşlarının ve inşaat işçisi bacanağının yardım ettiği ev yapım işine ise 9.000 Lira daha gitti.

Mehmet Ali, toplam 10.000 Liranın, 200 Lirasını depozito olarak verdi, 2.500 Lira babasından, geri kalanını da bir ardiye sahibinden borç olarak aldı. Ancak evine taşınmadan önce polis ziyarete gelmişti bile; Mehmet Ali bir gün işinden evine döndüğünde damın ve duvarların yıkıldığını gördü. Arkadaşları, evi hemen tekrar yapmasını salık verdiler; böylece, onların da yardımıyla, birkaç gün sonra tekrar evine taşınabildi. (Bkz. Şekil 2) Çok kalabalık olsalar da bu ev, karısı ve altı çocuğuyla Mehmet Ali'nin sığınabileceği tek yerdi. 1973'de en büyük oğulları Fikri evlendiğinde ve karısı ilk çocuğu doğurduğunda ev halkı toplam 10 kişi olmuş, durum daha da kötüleşmişti; Arif eve geldiğinde ise adım atacak yer bile kalmıyordu. Bu yüzden Mehmet Ali arsasının geri kalanında bir an önce yeni bir ev yapmaya karar verdi.

Mehmet Ali Ankara'ya vardığında 30 yaşın üstündeydi ve doğal olarak yaşama bakışı köy yaşamından büyük ölçüde etkilenmişti. Kenti, insanların içki içip eğlendiği, camiye gitmediği, bozulmuş bir yer olarak görmekteydi. Buna rağmen, ekonomik olanaklarını çocuklarının okuması için kullanıyor, böylece onların kendisinden daha başarılı olmasını umuyordu. Bu yüzden gelecek konusunda umutluydu, köyünü terkettiği için de pişman değildi.

Mehmet Ali'nin kardeşi Adil, Dikmen'e 1967'de geldi ve hemen sonra da evlendi. Mehmet Ali'nin yardımıyla, onunkinden 200 metre uzakta iyi durumda bir gecekondu kiraladı. Önünde sebze yetiştirmeye uygun bir bahçesi bulunan, sekize sekiz metre ölçülerinde, tek katlı, üç odalı, mutfaklı, dışarıda tuvaleti olan bir gecekonduydu bu. Adil, badana işlerinde

[2] Bu terim Türkçe'de "gece konan" anlamına gelir ve daha çok enformel konut ve arsa gelişim sürecinin hızını ve ölçeğini anlatmak için kullanılır.

[3] Burada kullanılan bütün fiyatlar o dönemin rakamlarıdır. 1970'lerin ilk yıllarında, 1 pound 28 Liraydı. Günümüzde ise bir pound 234, 173 lira, yani 2,34173 YTL'dir.

çalışıyor ve Mehmet Ali'den daha çok kazanıyordu. Bu yüzden de kent yaşamına daha olumlu bakıyordu, beklentileri daha yüksekti; bu bölgedeki kentsel olanakların ve sunulan hizmetlerin yetersizliğinden şikayetçiydi.

1968'de, Mehmet Ali'nin diğer kardeşi İbrahim de Ankara'ya taşındı. Mehmet Ali, tekrar geçici olarak kalınacak bir yer aramaya koyuldu ve yakınlarda küçük bir daire buldu; böylece bir arada yaşayabileceklerdi. İki katlı bir apartmandaki bu evin iki odası, mutfağı, geniş bir holü ve tuvaleti bulunuyordu. İlk birkaç yıl bu ev ona yetip de artıyordu bile, babası Ankara'ya gelince onu evde misafir edebiliyordu ama ikinci çocukları dünyaya gelince yeni bir ev ihtiyacı baş gösterdi. Üniversitede bulduğu işten yeterince para biriktirince ev yapmak için bir yer aramaya başladı.

İbrahim, diğer kardeşlerinden daha gençti, bundan dolayı Ankara'ya geldikten sonra kentli bir görünüm kazanması fazla uzun sürmedi. Hatta, daha iyi bir iş bulmak için İngilizce kursuna bile başladı; ama aynı zamanda, örneğin köy muhtarının kızıyla yaptığı evlilikten gurur duymasında olduğu gibi, geleneksel kırsal ilişki ağlarına bağlılığını da korudu. Üç yıl içinde altı çocuğundan üçünün kente gelip yerleşmesinden dolayı, Arif geleceğini güvence altına görmüş görüyordu. Ancak en küçük oğlan Mustafa'ya kardeşlerinin izinden gitmesine izin vermeden önce, ilk üç oğlanın durumlarını düzeltmesinin ve Mustafa'nın büyüyünceye dek beklemesinin daha doğru olacağını düşündü.

1970'lerin ilk yıllarında her bir kardeş, farklı düzeylerde de olsa kent yaşamına uyum sağladı ve konumunu güçlendirdi. En büyük kardeşler olarak Mehmet Ali ve Adil kendi gelişimlerini, köydeki umutları ve başarıları açısından değerlendirdiler. Kente karşı kuşkucu yaklaşımları içlerine kapanmalarına ve köylü arkadaş gruplarına bağlı kalmalarına yol açtı; bütün istedikleri, köyden tanıdık arkadaşlarla kahvehanelerde buluşmaktı. Karıları ise zamanlarının çoğunu birbirlerinin evinde geçiriyor ve her ayın bir gününü evleri için mayasız ekmek yapmaya ayırarak, kırsal alışkanlıklarını devam ettiriyorlardı. Köyde giydiklerinin aynısından tek tip elbise giyiyorlardı; yaşamları daha kolay olmasına karşın, çok çalışıp kocalarına itaat etmek zorundaydılar.

Bu durum çocuklar büyüyünce gözle görülür biçimde değişti. Her bir çocuk ilkokul diplomasını aldı, çoğu da, köylerde adının bile duyulmadığı, ortaokula devam etti. Sinemaya gitmek, televizyon seyretmek, şehir stadyumunda maç izlemek gibi kentsel olanaklardan yararlandılar. Mehmet Ali'nin oğlu, babasına anlatmaya cesaret edemese de, içki içmekten hoşlanıyor ve arada sırada dans bile ediyordu.

Barınma koşulları yaşam kalıplarında değişiklik yapmalarına neden oldu. Bütün kardeşler köydekinden daha küçük ayrı ayrı evlerde yaşıyorlardı, bu durum da, köyde alıştıkları geleneksel yoğun akrabalık bağlarına dayalı aile yaşamını sürdürmelerini güçleştiriyordu. Örneğin, erkekler için ayrı bir konuk odası yapamamışlar, kadınlar da kocalarıyla aynı odada yemek yemek zorunda kalmışlardı. Olanaklı olduğu ölçüde de, oturma odalarını yatak odalarından ayırma biçimindeki kentsel alışkanlığı benimsediler.

En büyük kardeş kente iyice yerleşince, en küçük kardeş Mustafa, 1973'de, Mehmet Ali'nin onun için bulduğu iyi bir gecekonduya taşınarak aralarına katıldı (Bkz. Şekil 3). Ağaç dikmeye ve sebze yetiştirmeye uygun nitelikte 350 metrekarelik bir alanı olan evin geniş bir yatak odası, mutfağı, antresi, verandası ve kömürlüğü bulunuyordu. Tuvalet yine dışarıdaydı.

-Geoffrey K. Payne, "Ev Kurmak: Mehmet Ali ve Ankara'nın Büyümesi", Çev. Bülent Duru, Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, 279-290.

Evin iyi tarafı, büyüklüğünün yanında, Mehmet Ali'ye yakınlığıydı; Mustafa bu yüzden burada yaşamaktan mutluydu. Ev kiralamak düşüncesinden hoşlanmıyor, bir an önce okuldaki odacılık işinden kazandığı parayı biriktirip bir ev sahibi olmak istiyordu. Kente bunun için getirdiği 200 Liranın ancak depozitoya yeteceğini çok geç olmadan anladı. Bunu anlamasına yardımcı olan şey, İbrahim ve Adil'in Dikmen'de ev yapmak üzere arsa satın almalarıydı. Adil, ilk evini tamamladıktan sonra, kardeşlerininkinden çok uzakta kalmasından dolayı, komşularına evi satmak istediğini söyledi; evin tapusu da olduğundan, sonunda eski köy arkadaşlarının birinden 75.000 Liralık bir teklif aldı. Bu olay, Mustafa'nın kendi evine sahip olmasının daha uzun zaman alacağını farketmesini sağladı ve yakın bir geleceğe kadar şimdiki evinde kalmaya karar verdi.

İbrahim de Mehmet Ali'nin yakınında bir yere yerleşmeye karar verdi ve 1975'de 24.500 Liraya 258 metrekarelik bir arsa aldı. Üzerinde ortak mülkiyet bulunan arsa, bölgeyi kente bağlayan Ata Yolu'nun diğer tarafındaydı. Adil, Dikmen'deki evini sattığında İbrahim arsa hissesi için para aldı ve böylece kendi evini yapabilecek kaynağa kavuşmuş oldu. Yapım işi için bir ustaya başvurdu ve kardeşleri ile arkadaşlarından yardım istedi. Yapı gereçleri 22.000 Lira, işgücü giderleri ise 2.000 Lira tutmuş ve bütün ev beton ve taş kullanılarak on günde tamamlanmıştı. İbrahim önceden kaldığı yere ödediği 300 Liradan tasarruf etmek için yeni gecekonduya çabucak taşındı ve geri kalan işleri de evin içinde otururken tamamladı.

Adil, Dikmen'deki evinden iyi para kazanmıştı; İbrahim'e yardımı ettikten sonra, kendine bir yenisini yapmak için işe koyulmak zorundaydı. Kardeşinin yakınında kalmayı istedi ve yakınlarda tapulu bir evin satışına ilişkin bir emlakçı ilanı gördü. 40.000 Liraya (1.500 Liralık vergileri dahil) 300 metrekarelik bir yer alabilirdi ama bu rakam ödemek istediğinden daha fazlaydı, yapım işi için 30.000 Lirası kalmıştı. Bu parayla küçük ama modern bir ev yapmak istediğinden, tuğla paneller ve beton çatıdan oluşan bir ev yapması için bir müteahhite başvurdu. Bu işin maliyetinin bütçesinden yaklaşık 6.000 Lira fazla olduğunu umuyordu; ama bunun iyi bir yatırım olacağını da düşünüyordu.

Küçük kardeşinin başarısı Mehmet Ali'yi kendi evini yeniden yapmaya yöneltti; 1976'da temel için taş satın almaya başlayıp kereste için köye sipariş verdi. Tek çekincesi arsanın tapusunun üstünde olmamasıydı ama bütün arkadaşları ve komşuları herhangi bir risk almadığı konusunda onu ikna ettiler. Bundan dolayı ev işine devam etti ve aile 1980'de Fikri'nin eski evinden ayrılıp kendi yeni evlerine geçti.

Arif, oğlanlar kente iyice yerleşmiş olduğundan, kışları onlarla birlikte Ankara'da geçiriyor, baharda karların erimesi ile beraber de köyüne dönüyordu. Köyde yaşayan kardeşler arasında artan gerilimi bir türlü dindiremiyordu; bu durum, kentte birbirlerine karşı gösterdikleri dayanışmanın tersine, derin bir ayrılığı getirmişti. Büyük kardeşler bu duruma çok üzülüyordu ama küçük kardeşler ve çocuklar kendi yaşam telaşlarına düşmüş durumdaydılar. Mehmet Ali'nin en büyük oğlu Fikri, askerliğini bitirdikten sonra yeni bir işe başladı; kardeşlerinden biriyse gündüzleri bakkalda çalışırken akşamları Ticaret Meslek Lisesi'ne devam ediyordu. İkinci kuşak kentte kendi yaşamını kurarken, bizim geniş aile için yaşamın düzeni daha da hızlı değişmeye başlamıştı.

Ankara'nın nüfusu 1970 ve 80'lerde hızla artarken, Mehmet Ali'ninki gibi aileler yalnızca kendi yaşamlarını değil, kentin yaşamını da kuruyorlardı. Nüfus ve yoğunluk Dikmen'de

artarken ilk mahalleler birkaç kez bölündü ve yol, su, hastane, okul, cami gibi ortak kullanım alanlarına duyulan gereksinim de arttı.

Köyde içme suyu sağlamak için başvurulan kırsal kesime özgü geleneksel kendine yardım yöntemini uygulayan Dikmen sakinleri, semtlerini kent merkezine bağlayan yolun iyileştirilmesi ve kaldırım döşenmesi işini kendileri örgütlediler. Belediye, mühendis ve teknik elemanlar göndererek yolun gideceği uygun yerleri belirledi; çalışmalar belediye tarafından da resmi olarak onaylandı ve 1980'e gelmeden halk katılımı ile bitirildi. Bunun ardından semtte yatırımlar hızlanmaya başladı ve ana caddedeki bağımsız evlerin yerini apartman blokları, dükkânlar, kafeler ve diğer işletmeler almaya başladı. 1980 ve 90'lar boyunca kent merkezine erişimin kolaylaşması ve ev yapmak için uygun arazinin bulunmasının burayı düşük gelir kümelerinin barınabileceği bir yer haline getirmesi, değişimin hızını durmadan artırdı. Ancak bir süre sonra, bina yapacak arsa bulunamaz oldu, fiyatlar da önemli ölçüde yükseldi. İnsanlar artık, arazinin arkadaş ya da akrabalara indirimli fiyattan verilemeyecek kadar değerli bir şey olduğunun farkına varıyordu; eski kuşak emekli olmaya ya da ölmeye başlarken kırsal bağlar kaçınılmaz biçimde zayıfladı ve 1980'ler boyunca ticari kaygılarla arazi vurgunu ön plana çıktı (Şekil 4). Bunun sonucunda, semte ilk yerleşenler, arsalarını, birkaç gecekonduyu satın alıp yerlerine apartman diken müteahhitlere vermeye başladılar. Belediyelerin mevzi imar planları, düzensiz yerleşimlerden düzenli cadde bloklarına geçişe bir dayanak sağladı, müteahhitler yasa dışı olan yeni binalarının, zaman içinde yasallık kazanacağından emindiler. Tek katlı evini boşaltma ya da hakkından vazgeçme yoluyla yeni bloklarda birkaç apartman dairesi alma pazarlığı yapabildiklerinden dolayı ilk yerleşimcilerin çoğu için söz konusu süreç oldukça kazançlıydı. Doğal olarak bu gelişmelerden herkes aynı zamanda payını düşeni almadı. Dönüşüm kaçınılmaz olarak ana yola yakın yerleşimlerde başlayıp vadiye doğru yayıldı; 1990'lar boyunca erişimi daha zor olan yerler, düşük gelirli pek çok haneye, düşlediklerinin ötesinde zengin olma olanağı tanıdı.

1980'de ölen Arif bu değişiklikleri göremedi. Ankara'daki dört oğlu semtlerinde yaşamaya devam etti; Mehmet Ali ise kardeşlerinin, beş oğlunun ve bir kızının aileleriyle birlikte kentlileşmiş olduklarını gördükten sonra, 1995'de öldü. Kardeşleri zaman içinde gecekondulardan, yeni yapılan çok katlı apartmanlara geçtiler; çocuklarıysa yaşamlarını kurabilmek için okulu bıraktılar. Ama hepsi başarılı olamadı; Mehmet Ali'nin alkole başlayan, boşanıp erkenden emekli olan en büyük oğlu Fikri, baba evinde kalıp müteahhitlerin apartman dairesi teklifini beklemeye başladı. Mehmet Ali'nin dul karısı Afire Hanım oğullarından birinin apartman dairesine taşınarak diğer aile bireyleriyle birlikte yaşamaya başladı. Sağlığı elverinceye kadar torunlarına baktı; şimdi onlarla birlikte olmaktan mutlu durumda.

Mehmet Ali ve diğer sayısız aile için konut edinme, bir zenginleşme aracı ve orta sınıf için mülk edinme yöntemiydi. Şüphesiz yeni orta sınıf komşularıyla çok az ortak yönleri bulunuyordu; örneğin ayakkabıları dairelerinin önüne bırakmak gibi kırsal gelenekleri sürdürmek kimi anlaşmazlıklara yol açabiliyordu. Yine de konut edinme, kırsal yoksulların yeni kentsel zengin olmasının bir aracıydı; 1970 ve 80'li yıllardaki gecekondulaşma sürecini inceleyen sol görüşlü uzmanların bazılarının yakındığı tek şey, kendi konutunu yapan yoksul kimselerin, şimdi düşük maaşla yaşamlarını sürdüren kendilerinden çok daha iyi durumda olmalarıydı.

1990'ların ilk yılları boyunca Ankara, herhangi bir büyük kentin görebileceğinden çok daha fazla düzensiz ve yasal düzenin dışında gelişmeye tanık oldu. Bu durum kimilerince, kentsel büyüme sürecini yönlendirmede başarısız olunduğu biçiminde değerlendirildi. Çok az kent böylesine büyüyen bir ölçekte geniş ve sürdürülebilir bir ölçekte istihdam, konut ve kentsel hizmetleri sunabilmiştir. Ankara bunu, Mehmet Ali'ninki gibi ailelerin becerisi, kararlılığı ve geleneksel topluluk içi dayanışma ruhu sayesinde başarabilmiştir. Bu durum, kent yönetiminin yıllar boyu neredeyse zorunlu biçimde kimi özel yaklaşımları uygulamasına da yeşil ışık yakmıştır.[4]

Şimdi ise topluluk bağları zayıfladı ve pazar güçleri egemenliğini ilan etmeye başladı; bu açıdan yoksulların toprağa ve konuta yarı-yasal biçimde sahip olma eğilimi azalmakta ve planlama sistemi daha yasal biçimde gelişmektedir. İnsanların bugüne değin gösterdiği esneklik bir yol bulabileceklerini belli etse de, bu durumun Ankara'nın gelecekteki yapısına nasıl etki edeceğini zaman gösterecektir.

Mehmet Ali'ninki gibi ailelerin yaşadıklarından, Ankara'nınki ile benzer sorunlara sahip olan yerleşim yerlerindeki büyüme süreçleri ve izlenecek kentsel politika hakkında hangi dersleri çıkarabiliriz?

İlk ders, değişen gereksinimleri öngörmenin ve geleneksel nazım planların dayandığı kentsel büyümeyi denetim altına almanın çok zor, hatta olanaksız olmasıdır. Bu yüzden 1923'de başkent olarak tasarlanan Ankara'nın planları, gelişmeyi öngörmek yerine izleme eğiliminde olmuştur. Yine de geleneksel planlamanın etkisizliği ve sonraki on yıllar boyunca süren geniş ölçekteki göçleri emmedeki yetersizliği, kentsel büyümeyi engelleyememiştir. Ankara'nın nüfusunun, böylesine dar bir alanda, 1918'de 20.000'den günümüzdeki 3,7 milyon büyüklüğüne erişmesi, özellikle de anılan dönem boyunca belediyenin elindeki kısıtlı olanaklar göz önünde bulundurulduğunda, çok şaşırtıcı bir artıştır. Bu başarı, büyük ölçüde, bireylerin kendi sorunlarını dayanışma yoluyla çözme becerisi ve uygun olmayan planları yaşama geçirmenin yollarını aramak yerine, göç edenlere, 1858 Arazi Kanunnamesi'nin olanak tanıdığı biçimde, hazine arazilerini işgal edip değerlendirmelerine izin veren belediyenin esnek tutumu ile açıklanabilir.

Bir diğer ders, kent yöneticilerinin, yeterli arsa sunmak ve yol yapmak, altyapı hazırlamak gibi temel sorunlara odaklanmasıdır. Böylece, kentin çevresindeki yerleşim alanlarına, yol, okul gibi kamu tesis ve hizmetleri getirilerek buraların kentleşmesine olanak tanınmış olur. Kimi durumlarda yerel toplulukların, çoğu zaman teknik destek de alarak, plancıların yerine geçip kimi alanları bu tür hizmetlere ayırıp koruduklarına da tanık olunmuştur.

Kentleşen pek çok ülkede olduğu gibi, özellikle, kırdan kente göçün toplam nüfusun büyük bir oranına eriştiği ilk dönemlerinde, Ankara'nın büyümesinde geleneksel toplumsal destek sistemleri yaşamsaldı. Kendine yardım gibi kırsal gelenekler Türkiye'de çok güçlüydü; bu durum 1950'lerden sonra kentin gelişiminde önemli ölçüde etkili oldu.

Yerel gelişme önceliklerine karar veren, mahalle gibi, yerel denetim sistemleri, gereksinimlerin belirlenmesi ve sorunların ortaya çıkarılarak çözülmesi sürecine en yüksek

[4] Bkz. Payne, G. "Self-help housing: A critiqueof the gecekondus of Ankara' in Ward, p (Edito) Self-help Housing: A Critique", Mansell Publishing, London 1981 for a discussion on 'ad hoc' planning in Ankara.

katkının sağlanmasına olanak tanıdı. Sözü edilen düzenlemeler kıt kaynakların en etkili yerlere yönlendirilmesine de katkıda bulunabilir. Bu, yerel topluluk ruhunun en canlı olduğu ve alınan kararların ilerideki gelişmeler üzerinde büyük etkiler yaratacağı ilk aşamalar için daha da önemlidir. Bir alan güçlenirken, ilk topluluk bağı zayıflar ya da değişirken, kararların niteliği daha az yaşamsal olacak ve yerel denetim daha az önemli olabilecektir. Bu durum özellikle, artık semtin başlangıçtaki kentleşmesinden çok farklı rollere bürünen Dikmen mahallelerinde yaşanan deneyimlerde ortaya çıkmaktadır.

Belki de en önemli tek ders, koşullar uygun olduğunda, konut ve kentsel gelişmenin, çok sayıda yoksul insanı kötü durumlarından kurtarabilecek temel bir araç olabilmesidir. 1970'lerde yoksulların başarısından yakınanlar, şimdi, ilk göçmen kuşağından pek çok kişinin umduklarından daha iyi duruma geldiğini ve yasalara aykırı konut gelişim sürecinin bunu sağladığını kabul ediyorlar. Bunun da ötesinde, bu toplumsal-ekonomik gelişme sürecinin çok az kurbanı olduğunu belirtmek gerekir. Mehmet Ali'nin kardeşleri, ilk göçmenlerin ve yoksulların gereksinimlerini karşılayan bir açık konut edindirme sistemi (kiralama, boş arsaların işgali ve yapım öncesi konuta kavuşma gibi bir dizi konut edinme yöntemi sunan) bulmuşlardır. Bu hızlı gelişim süreci yoksul hane halklarına, özellikle de kiracılara, yükselen kiralara uyum sağlama ve almaşık yerleşim yerleri bulma olanağı tanımıştır.

Devlet, Mehmet Ali ve ailesi için süreci nasıl kolaylaştırabilir? En yaşamsal konu, serbest pazara giriş aşamasında fiyatların ödenebilir olmasını sağlamak ve talebi karşılayabilecek ve kentsel gelişmeyi sağlayabilecek ölçüde arsa sunabilmektir. Belki de bunu başarmada etkili olabilecek tek araç, kent içinde özel mülkiyetteki bütün toprakların piyasa değeri üzerinden vergilendirilmesini ve bunun tahsil edilmesini sağlamaktır. Buna ek olarak, hazine arazileri toplumsal ve ekonomik gelişme önceliklerine uygun olarak serbest bırakılabilir. Söz konusu yöntem, özellikle kamu-özel sektör ortaklığı biçiminde uygulanırsa, pazarın canlanmasını ve belediye gelirlerinin artmasına olanak tanıyabilir.

İkinci önceliğin, kent planlama ve yapı düzenlemelerini, standartları ve yönetsel süreçleri yeniden gözden geçirmeye verilmesi gerekir. Bu, yalnızca bireysel mülk sahiplerinin ve komşularının acil sorunlarına değil, kamu sağlığı ve güvenliği gibi temel sorun alanlarına da odaklanmaya yardımcı olur. Endüstriyel gelişme projeleri ile çalışma, ibadet, yaşama, eğlenme gibi ortak gereksinimlerin giderildiği apartman, okul, cami türü yapıların denetlenmesi, bunların yapım standartlarına uygunluğunu sağlayacaktır. En önemli nokta, sınırlı kaynakları çok fazla dağıtmadan temel sorunlara odaklanmaktır; yaşamsal olarak kabul edilen bu kuralları uygulamak daha kolay olacaktır.

Üçüncü olarak, değişen konut talep biçimlerini karşılamak için farklı konut sunma yöntemlerini özendirmek önemlidir. Bu yüzden, yaşamlarının belli bir döneminde kendilerine uyan seçimleri yapabilmeleri için, bireysel mülkiyet yanında, ortak mülkiyet edinme, kiralama, kooperatifleşme ve diğer yöntemler öne çıkarılmalıdır.

Bütün büyük ve gelişen kentlerde olduğu gibi Ankara'nın da türlü sorunları ve zorlukları bulunuyor. Yine de çok az kent onun kadar, küçük bir zaman diliminde böylesine büyüyebilmiş ve kenttaşlarına, hatta en yoksul bireylerine bile, arsa sunumunda, konut edindirmede, hizmetlerde ve istihdamda onun kadar başarılı olabilmiştir. Ankara, ilk planından şimdiki dinamik durumuna değin, kentsel gelişmenin çözümlenmesi için bir labarotuvar ve diğer kentlerin kendisinden çok şey öğrenebileceği bir ders olmuştur. Bu

-Geoffrey K. Payne, "Ev Kurmak: Mehmet Ali ve Ankara'nın Büyümesi", Çev. Bülent Duru, Ruşen Keleş'e Armağan, III. Kitap: Kent ve Politika, Der. Ayşegül Mengi, İmge, Ankara, 2007, 279-290.

sürecin önemli öğelerinden biri, Mehmet Ali, Afire Hanım ve ailelerinin öyküsünde olduğu gibi, bireylerin kendileridir.

Şekillerin Başlıkları

Şekil 1: Şehit Mevlüt Meriç Mahallesi'ndeki evlerin planı, Dikmen 1975. Evlerin çoğu, batıya doğru Ata Yolu boyunca sıralanmış ya da vadi bölgesine doğru yayılmıştır.

Şekil 2: Mehmet Ali ve ailesinin 1967'de yaptıkları ev.

Şekil 3: Mustafa ve ailesinin Ankara'ya 1973'de taşındıklarında kiraladıkları ev.

Şekil 4: Satılık arsalarıyla gecekondular.

Çev. Bülent Duru